

Opsporing af DLD

Udviklingsmæssige sprogforstyrrelser
hos børn i dagtilbud

September 2019

LearnLab

Copyright © 2019

Opsporing af Udviklingsmæssige sprogforstyrrelser – DLD – hos børn i dagtilbud og præcisering af disse problemer med Kompetencehjulet

Brug af Kompetencehjulet til opsporing af børn med Udviklingsmæssige Sprogforstyrrelser (DLD)

Learnlabs Kompetencehjuls-koncept til tidlig opsporing af f.eks. børn med sproglige udfordringer, tilknytningsforstyrrelser og mangelfuld selvregulering er udbredt til hundredvis af daginstitutioner og dagplejer i Danmark. Her giver f.eks. en eller to årlige vurderinger af børns udbytte af læringsmiljøer i dagtilbuddene indsigt i, hvilke børn der – også på trods af høj kvalitet i læringsmiljøet – tilsyneladende har svært ved at opnå den forventede sproglige udvikling. Og det er vigtigt for barnet, at det får hjælp til dette, da specielt en god sproglig udvikling sammen med barnets tilknytning og selvregulering er de tre afgørende kompetencer, for at barnet har samme livschancer som andre børn, når barnet starter i børnehaveklassen. Det er derfor vigtigt tidligt, at få opsporet de børn, der har sprogforstyrrelser, herunder børn med en af de mest udbredte, men også mest ukendte af disse, nemlig *Udviklingsmæssige Sprogforstyrrelser*, også kaldet DLD.

En af vores systematiske brugere og gode samarbejdspartnere, *Daginstitutionen Ved Åen i Kolding*, fik i forbindelse med en sproglig videreuddannelse øje på potentialet i Kompetencehjuls-konceptet til opsporing af netop *Udviklingsmæssige Sprogforstyrrelser*, DLD, og kontaktede os herom. Vi tog udfordringen op. Ikke mindst fordi vi også gennem årene i mange kompetenceprofiler har set mulige sammenhænge mellem sproglige problemer og andre udviklingsmæssige aspekter som arbejdshukommelsens udvikling m.m.

Det har været vigtigt for os, at en særlig mulighed for brug af *Kompetencehjulet* til opsporing af *Udviklingsmæssige Sprogforstyrrelser*, DLD, ikke skulle involvere ekstra arbejde i form af flere spørgsmål. Vores model skulle netop bygge på de eksisterende kompetenceprofiler, med fremhævelse af de ting, der kan pege på, at barnet har *Udviklingsmæssige Sprogforstyrrelser*.

Vi er nu klar med redskabet "DLD opsporings- og indsatsmodel".

Hvad er Udviklingsmæssige sprogforstyrrelser dvs. DLD?

Der er al mulig grund til tidligt at søge at få opsporet de børn, der kan have *Udviklingsmæssige sprogforstyrrelser*, også kaldet DLD, der er en forkortelse af *Developmental Language Disorder*.

DLD giver sig udtryk i en langsom sprogudvikling, der fører til begrænset og mindre nuanceret sprogforståelse og sprogbrug, der påvirker børnenes funktioner i hverdagen. Mange børn kan af forskellige årsager være sent sprogligt udviklede, men ofte indhente den manglende udvikling. DLD er en mere blivende sprogforstyrrelse med stor risiko for negative påvirkninger for barnets læring i nuet og hele barnets fremtid. Hvis barnet med DLD ikke får identificeret, at det har DLD og ikke får passende hjælp, kan DLD over tid nemlig resultere i en ophobning af ikke kun sproglige problemer, men også generelle læringsmæssige problemer.

DLD, *Developmental Language Disorder*, viser sig altså i en langsommere og mere begrænset sproglig udvikling hos nogle børn, og specielt i et mindre nuanceret og præcist sprogbrug end andre børn og problemer med mere komplekst sprogforståelse. Det giver sig i praksis udtryk i, at de oftest er langsommere til at forstå og selv sige de første ord og sætninger, de er langsommere til

at udvikle et højere ordforråd og de har besvær med at forstå mere komplekst sprogbrug og selv bruge sproget mere komplekst. De sproglige og læringsmæssige problemer som følge af DLD kommer oftest mest tydeligt frem, når barnet begynder i skolen, men mange af disse problemer kan gøres væsentligt mindre ved en tidligere opdagelse af barnets DLD og passende hjælp i dagtilbudsalderen.

International forskning peger på, at der blandt fem-årige børn vil være 5-8% af børnene, der har DLD (Olsen (13) s. 26ff.). Da DLD er mere vedvarende, kan vi formentlig også bruge denne procentsats på alle børn i dagtilbud. Graden og karakteren af DLD kan variere fra en stor påvirkning af barnets hverdag i lege og aktiviteter til en mindre åbenlys påvirkning, hvor barnet overfor kendte andre når et vist kommuniker-bart niveau i de mere simple sprogsituationer og måske at undgå de mere komplekse sprogsituationer.

Sprogforstyrrelsen DLD er altså meget udbredt, men kendskabet til den er ikke

Kendskabet til disse meget udbredte udviklingsmæssige sprogforstyrrelser er yderst begrænset udenfor ekspertkredse, på trods af de mange og generelle effekter det kan have for barnets udvikling. Eksperter og forskere ønsker derfor også mere opmærksomhed om,

hvordan disse problemer viser sig og bør håndteres. Den manglende viden fører også til mange misforståelser af børn med DLD. Misforståelser der bestemt ikke hjælper børnene.

Den nye definition af DLD fra WHO ICD-11 fra 2018 er (i vores oversættelse):

DLD - *Developmental Language Disorder* – på dansk *Udviklingsmæssige sprogforstyrrelser* - er karakteriseret af vedvarende besværligheder i tilegnelsen, forståelsen, produktionen eller brugen af sprog (talt eller skrevet), der opstår gennem den udviklingsmæssige periode, typisk gennem den tidlige barndom, og skaber signifikante begrænsninger i individets evne til at kommunikere. Individets evne til at forstå, producere eller bruge sprog er markant under, hvad der forventes i forhold til barnets alder og intellektuelle funktionsniveau. De sproglige mangler kan ikke forklares med en anden neurologisk udviklingsforstyrrelse eller en sansemæssige svækkelse eller neurologisk tilstand, inklusiv effekterne af hjerneskade eller infektion.

Misforståelser af børns adfærd når de har DLD

Disse børns adfærd kan, som følge af deres DLD, blive præget og misforstået på mange måder: manglende forståelse af instruktioner, beskeder og informationer, kan nok ofte mistolkes som barnets manglende "høren efter". Fx at barnet: er "vil-døv" (dvs. kun høre det, det selv gider), er meget ligeglad, uopdragen eller har intelligensproblemer m.m.

Som vi senere kommer ind på, så lytter barnet med DLD, men de sproglige input kan blive for komplicerede for dem at behandle præcist, og det selvom børnene med DLD sagtens kan have høje intelligens-scoringer.

På den anden side kan barnet med DLD, på grund af den mindre evne til nuanceret brug af sproget til at vise dets ønsker og behov, måske løbe ind i flere misforståelser i forhold til andre. Misforståelser, der enten kan føre til flere konflikter og/eller at barnet trækker sig fra de mere komplekse sociale situationer. Det kan måske føre til den fejlslutning, at barnet af eget valg ikke indgår i disse situationer som følge af en mindre social indstilling. Man kan altså, uden kendskab til DLD som en mulig bagvedliggende faktor, komme til at mistolke mange børns adfærd og dermed hvilken hjælp de har brug for.

DLD kan vise sig meget forskelligt, men dækker de samme sprogforstyrrelser som tidligere havde betegnelsen SLI

Selvom der er meget lidt kendskab til disse forholdsvist meget udbredte problemer med udvikling af sproget hos børn i dagtilbudsalderen, er det ikke en ny gruppe af problemer, der lige er identificeret. Frem til ca. 2018 blev disse problemer, som DLD-betegnelsen nu dækker, internationalt kaldt for *SLI*, der står for *Specific Language Impairment*. Man har dog nu valgt at kalde det DLD, bl.a. fordi de sproglige vanskeligheder ikke viser sig som så specifikke mangler, som SLI-betegnelsen lagde op til.

Selvom børnenes sprogproblemer har fælles træk, kan de være meget forskellige fra barn til barn. Problemerne er endda også meget afhængig af hvilket sprog der tales. Problemerne har nemlig forskellig karakter alt efter, hvad der er svært på det enkelte sprog. Der

er derfor kommet mere fokus på, at problemet ligger i selve processerne med udviklingen af sproget, så betegnelsen DLD, der lægger mere vægt på dette med ordet "*Developmental*", der betyder udviklingsmæssig, synes at passe bedre. Man har da også fra 2018 valgt at ændre betegnelsen i WHO's diagnoseliste ICD-11 til netop DLD.

I det følgende vil vi derfor kun bruge betegnelsen DLD, der altså også dækker de sproglige vanskeligheder, der tidligere gik under betegnelse SLI. Som nævnt er den danske betegnelse for DLD: *Udviklingsmæssige sprogforstyrrelser*.

Opsporing og tidlig indsats med en DLD opsporings- og indsatsmodel

Learnlab har til brugere af Kompetencehjulet udviklet en *DLD opsporings- og indsatsmodel*.

Den bør anvendes når en analyse af barnets kompetencehjulsprofil giver anledning til mistanke om DLD. Det gøres ved at kopiere kompetenceprofilen til en *DLD opsporings- og indsatsmodel* med et enkelt tryk på kopieringsknappen. Der vil så fremkomme en ny "DLD-profil" med de ting, der kan være tegn på, at barnet har DLD og i hvilken form.

Opsporingen af børn der eventuelt har DLD, er dermed

blevet langt lettere med *DLD opsporings- og indsatsmodellen*. Også bestemmelsen af den specifikke indsats i forhold til netop de udviklingsmæssige sprogforstyrrelser, det enkelte barn med DLD har, er at finde i barnets "DLD-profil".

Sidst i denne artikel vil vi med nogle eksempler vise, hvordan *DLD opsporings- og indsatsmodellen* med et enkelt tryk frembringes og hvordan den bruges i relation til opsporing og det pædagogiske arbejde. Men vi vil først beskrive lidt mere om DLD.

Hvordan viser DLD sig?

De mest iagttagelige symptomer på DLD er en langsomme og mangelfuld sproglig udvikling. Generelt har børn med DLD i forhold til deres jævnaldrende oftest:

- mindre ordforråd,
- mindre korrekt udtale, grammatik og sætningsopbygning og
- mindre forståelse af det mere komplekse sprog med flere led og/eller nye og længere ord.

Det kan f.eks. være hørbart i barnets relative mangelfulde udtale og/eller ufuldstændige sætninger og/eller ses i barnets manglende forståelse af længere sætninger.

Dette er dog også ofte tilfældet for børn, der bare er forsinkede i deres sprogdudvikling. Børn med DLD indhenter imidlertid ikke, de andre børns sproglige udvikling, som det er tilfældet med flertallet af de børn, hvor sproget "bare" er sent udviklet. DLD viser sig som

mere blivende problemer, der også ophobes over tid. Men ofte klarer børn med DLD sig i de mere simple legesituationer, fordi de andre børn har vænnet sig til at forstå deres begrænsede sprog. DLD viser sig derfor tydeligst på specielt de nye og mest komplekse sproglige udviklingsområder for barnet. Så for at se eventuelle tegn på DLD skal der ofte bruges observationsspunkter, hvor barnets sproglige forståelse og sproglige formåen udfordres maksimalt i forhold til barnets aktuelle udvikling.

Dagligdagsobservation af disse børns mere ukomplekse lege og samtaler vil altså ikke nødvendigvis vise tegn på DLD, da tegnene er tydeligst i situationer, hvor barnet på ny - og samtidigt - skal huske og bearbejde flere sproglige elementer. DLD viser sig f.eks., når barnet skal forstå længere sætninger og instruktioner eller selv skal konstruere længere sætninger, især sætninger med lange og ukendte ord og/eller hvor barnet skal bruge datidsformer.

DLD kan hænge sammen med barnets brug af arbejdshukommelsen til sproglig bearbejdning

DLD kan hænge sammen med barnets brug af arbejdshukommelsen til sproglig bearbejdning.

Baggrunden for disse problemer menes mere og mere, at ligge i at børn med DLD i disse situationer formentligt bruger deres arbejdshukommelse på en anden mere ressourcekrævende måde end andre børn.

Dette giver i nye komplekse sprogsituationer manglende kapacitet og hurtighed til en samtidig husken og bearbejdning af flere lyd- og forståelsesdele på en gang. Børnene oplever derfor ofte, at de ikke får alle delene fuldt bearbejdet og får, som følge af dette, ikke forstået det fulde budskab. Problemerne giver sig også ofte udtryk i, at barnet kan have svært ved at formulere det, det gerne vil, klart og forståeligt. Forståelsen bliver specielt svær for mennesker, der ikke har en forhistorie med barnet. Barnets sproglige niveau er dog ikke bare forsinket i forhold til jævnaldrende, for når man sammenligner børn med DLD med børn på et lignende lavere generelt sprogniveau, vil børnene med DLD ligge

lavere sprogligt end disse børn på flere punkter. Det synes at være de punkter, hvor sprogbrugen kræver maximal kapacitet i arbejdshukommelsen (Olsen (13) 82 f.).

Børn med DLD har det altså rigtig svært med især de sproglige opgaver, der kræver megen plads i arbejdshukommelsen, nærmere bestemt den lydige korttidshukommelse, herunder den såkaldte fonologiske sløjfe, der søger at fastholde lydene til de forstås.

Jo mere komplekst et sprogbrug, jo mere kan barnet med DLD tabe i den fonologiske sløjfe, og dermed mangle til en fuld forståelse af det kommunikerede. Vi skal derfor kigge efter symptomer på dette.

Med tiden vil problemerne også vise sig ved, at barnet har opbygget et begrænset og mangelfuldt sprog i forhold til de andre børns sproglige kompetencer. Men det er vigtigt at holde fast i, at et barn med DLD ofte er ligeså intelligent som alle andre børn.

DLD kan få store konsekvenser for barnet på flere områder end sproget

Vi vil altså kunne se eventuelle tegn på DLD ved mangelfuld brug af sproget. Det er klart, at sådanne sproglige vanskeligheder også kan få betydning for

barnets lege og sociale liv, specielt i forhandlinger og i markeringen af sine ønsker og forslag til legene som det f.eks. er nødvendigt i børnenes rollelege.

Eksempel: Hvis et fem-årigt barn i stedet for at sige "jeg vil ikke cykle" siger "ette mig vil dytle", kan det være tegn på, at barnet har udviklingsmæssige sprogforstyrrelser, altså DLD. Moderen til dette barn siger om barnets børnehavetid: "Hun havde det herligt, når hun kunne løbe

og cykle. Men det gik galt, når hun satte sig ned og skulle lege rollelege. Hun udtrykte sig, så de andre børn synes, hun var irriterende, fordi de ikke kunne forstå hende" (Christensen (17)).

DLD er en sproglig forstyrrelse, der adskiller sig fra andre mere kendte problemer for børns sprogudvikling

Børn med DLD adskiller sig fra børn med sprogproblemer, der primært skyldes begrænset hørelse, mundmotorik eller intelligens. Heller ikke børn med opvækst med et andet modersmål, der for nogen kan resultere i problemer på andetsproget, tælles med som børn med DLD. Dog inkluderes de, hvis de har udviklingsproblemerne på deres eget modersmål (Bishop, D. (17)).

For alle de her nævnte grupper, af børn med sproglige vanskeligheder, er der, i modsætning til børn med DLD, tale om langt mere iagttagelige sproglige vanskeligheder, bl.a. på grund af de mere åbenlyse effekter og årsager til de sproglige vanskeligheder. Derfor er det også mere tydeligt, hvilken hjælp der skal iværksættes.

DLD kan give mange forskellige sprogproblemer – der er ingen defineret DLD-model eller undertyper

DLD kan give sig udslag i flere og meget forskellige sproglige udviklingsproblemer. Ekspertter på området peger på, at der hidtil ikke er fundet egentlige faste undertyper af DLD eller bestemte prototyper af udviklingsprofiler, der kan afgøre om et barn har DLD. Men det er vigtigt at være opmærksom på, om barnet har DLD, og har et barn DLD, er det vigtigt, at man med en alsidig vurdering af barnets sproglige udvikling kan

se på hvilke områder, det enkelte barns problemer med DLD viser sig (Bishop, D. (17)). De kan jo netop være meget forskellige.

Senere beskriver vi, hvordan man kan bruge allerede eksisterende kompetenceprofiler til nærmere afklaring af, om der skal være bekymring om DLD og hvilke problemer det, for det enkelte barn, så giver sig udtryk i.

Alle børn kan have problemer med udtale og begrænset sætningsdannelse

Alle børn kan få problemer med den sproglige udvikling. Ofte vil der være mange af de mindste børn, der kan have vanskeligheder med udtale, forskellige sproglyde og ufuldstændige sætninger, men disse problemer overvindes typisk i løbet af børnehavetiden. F.eks. viser forskning, at der blandt de børn, der er de seneste

til at sige deres første ord, kun er 25% af børnene, der senere viser sig at have DLD. Men har barnet måske også et mindre ordforråd og vanskeligheder med sprogforståelsen, fortsætter problemerne dog oftest, hvorfor der så kan være tale om DLD (Olsen (13) s. 26f.).

Børn med DLD kan hjælpes

Jo mere præcist vi ved, hvilke sproglige områder barnets evt. DLD berører, jo lettere bliver det at hjælpe barnet til at udvikle sig og klare sig bedre med de problemer, som DLD vil give barnet. Da problemerne ofte accelererer i skolealderen, har vi en vigtig opgave med at opspore og hjælpe disse børn, så meget vi kan i

dagtilbuddene, så problemerne i mindre grad ophober sig for barnet. Et børnehavebarn skal måske have hjælp til at lære nye ord, et andet skal have hjælp til at forstå anvisninger og instruktioner.

I hvilken alder bør man se efter om børn har DLD?

De eksperter, der foreslog den nye betegnelse DLD, anbefaler at DLD, altså Udviklingsmæssige sprogforstyrrelser hos børn:

"identificeres når de sproglige vanskeligheder er alvorlige nok til at begrænse funktioner i hverdagslivet og hvor problemerne stadig er til stede i 5 års alderen, eller for yngre børn, at problemerne formentligt vil fortsætte efter denne alder."

(Bishop, D. (17) oversættelse LearnLab)

Der defineres også, at de sproglige vanskeligheder skal være store nok til at skabe forhindringer for hverdagens kommunikation og læring (Bishop, D. (17) oversættelse LearnLab). Eksperterne foreslår altså her 5 års-alderen som referencepunkt til at se, om barnet har DLD - eller for de yngre børn om barnets problemer sandsynligt vil fortsætte til barnet er 5 år. Valget af 5 år som referencepunkt begrundes ikke, men hænger antageligt sammen med, at denne alder er internationalt udbredt som skolestartsalder.

I forhold til hvornår vi skal starte med at have opmærksomhed i forhold til DLD, anbefales det også, at man

nøjes med opmærksomme observationer indtil barnet er 2-3 år gammelt, med mindre der er specifikke risikofaktorer tilstede, såsom f.eks. svag sproglig forståelse, meget lidt brug af gestik og/eller en familiehistorie med sproglige begrænsninger. Denne grænse begrundes i, at mange børn, som nævnt, gør store fremskridt efter en evt. sen talestart og derfor ikke skal have betegnelsen DLD (Bishop, D. (17)).

En lille svensk undersøgelse fra 2019 viste, at man med en sprogscreening blandt børn på 2½ år med bl.a. test fandt de børn der havde DLD, hvis de svarede i testen. Men screeningen pegede på dobbelt så mange børn med DLD, som der faktisk ved nærmere undersøgelser viste sig at have DLD. Undersøgelsen viste også noget andet interessant. Den viste, at blandt de ca. 10% børn, der ikke svarede, så testen kunne foretages, var der en meget stor overrepræsentation af børn, der ved nærmere undersøgelse faktisk havde DLD (Nayeb, L. m.fl. (19)). Det peger altså på, at børn med DLD er svære at opdage med test i en tidlig alder, og at der blandt mange af de børn, der ikke svarer i test, sandsynligvis er mange med DLD, der ikke opdages.

Opmærksomhedspunkter i forhold til DLD

Her nedenfor vil vi fremtrække nogle af de nævnte udviklingsområder, som kan påvirkes kraftigt af DLD, og derfor også kan fungere som opmærksomhedspunkter, for om et barn eventuelt skulle have DLD.

I hvilken alder bør man se efter om børn har DLD?

Generelt har børn med DLD, som nævnt, i forhold til deres jævnaldrende oftest: et mindre ordforråd samt mindre korrekt udtale, grammatik og sætningsopbygning og/eller mindre forståelse af det mere komplekse sprog med flere led og/eller nye og længere ord.

I Kompetencehjulet spørges der netop om disse forhold i de forskellige aldre. F.eks. spørges der om barnets brug

af to-ordsytringer, eller mere komplekse sætninger og forståelse af instruktioner. Når man kigger på et barns kompetenceprofil, kan man derfor være opmærksom på nogle af disse udviklingsområder, og ud fra dette vurdere om man bør kopiere til DLD opsporings- og indsatsmodellen (se senere hvordan).

Tegn på begrænset sprogudvikling

Herunder er tegn på begrænset sprogudvikling i forhold til jævnaldrende børn, som også vurderes i Kompetencehjulet. Tegnene kan bruges til at komme

tættere på, om der evt. skal være en bekymring for, om barnet i den pågældende alder har DLD (se afgrænsninger i parenteser):

1-2 år:

- senere ordforståelse
- sen og begrænset ordproduktion og
- ingen to-ords ytringer (man kan samlet set kalde det "Late talkers" eller "Sene sprogstarter". International forskning viser dog, at kun 25% af "Late talkers" senere falder ind under betegnelsen DLD).

2-3 år:

- sen opstart og begrænset brug af to-ordsætninger
- senere/mangelfuld forståelse af instruktioner
- bruger ikke, eller har meget begrænset brug af, negationer (dvs. "Ikke"-sætninger)

3-4 år:

- udtrykker sig mindre og mindre forståeligt end andre i længere sætninger
- kan i mindre grad følge instruktioner og fortællinger
- har mindre grad af fortællen og mindre evne til at fortælle
- mangler/mindre afprøvning af grammatik.

4-5 år:

- mindre detaljerede svar
- mindre fortællen en historie/genfortælle med en vis sammenhæng
- stadig mindre og mangelfuld brug af grammatik
- manglende overgøren af datids-mønster "-ede" (overgøren som "løbede" er positiv, da det viser, at barnet har fanget, at der er et system)
- Udelader ord og bruger omvendt ordstillinger i længere sætninger

5-6 år:

- udtrykker sig mindre i mere komplekse sætninger med flere led
- mindre fortællen egne fortællinger
- ukorrekt brug af grammatiske endelser
- manglende/mindre overgøren af datidsmønster "-ede" (Overgøren som "løbede" er positiv, da det viser, at de har fanget og kan bruge at der er et system)
- udelader ord og bruger omvendt ordstillinger i længere sætninger. (Baseret på (Olsen (13) og Christensen (18ab))

Observerbarhed i forhold til arbejdshukommelsens kapacitet og proceshastighed eller alternative brug

Som tidligere nævnt, kan de sproglige udviklingsproblemer, børn med DLD oplever, sandsynligvis have deres baggrund i begrænsninger i den hastighed og kapacitet, som følge af en alternativ brug af barnets arbejdshukommelse til bearbejdning af sproglige situationer. Vi vil derfor formentlig kunne se dette ved nærmere vurdering af barnets brug af arbejdshukommelsen, hvor der indgår mere komplekst sprog. F.eks. i udviklingen af mere komplekse lege med øget kommunikation om problemløsning og forhandling af roller m.m.

Som vi så det i eksemplet ovenfor med moderen til barnet med DLD, opstod problemerne tydeligst, når

barnet forsøgte sig i rollelege. Barnet kan dog som en mestringsstrategi søge at undgå at komme i situationer, hvor det vil blive åbenlyst, at barnet har problemer. Når de andre jævnaldrende leger disse sprogligt mere komplekse lege, er barnets manglende deltagelse eller relativt problemfyldte deltagelse derfor et godt opmærksomhedspunkt i forhold til DLD.

Et andet vigtigt og tydeligt opmærksomhedspunkt er barnets relative mindre brug af sproget til at huske og gengive oplevelser, og skabe mere nuanceret mening med sproget.

Observerbare sociale effekter af børns DLD

Som vi også så af eksemplet ovenfor med moderens observationer af sit barn, så kan begrænsningerne i de mere komplekse sproglige samspil med andre medføre problemer i de sociale muligheder blandt jævnaldrende. De sproglige vanskeligheder kan få betydning for barnet, specielt i forhandlinger om lege og i markeringen af sine ønsker og forslag til legene i f.eks. rollelegene. De andre børn kan derfor synes, at børnene med DLD er sværere at lege med i de mere komplekse lege med behov for megen kommunikation. Dette kan for barnet give mindre social udvikling på mange sociale

områder. Områder der både kan afspejles i barnets tydelige samspilsproblemer med andre, men også i barnets mere stille tilbagetrækning fra det mest socialt og sprogligt udfordrende. Et af de tydeligste udviklingsmæssige opmærksomhedspunkter i det sociale udviklingsområde for et barn med DLD, er barnets begrænsede kompetence til at bruge sproget til at skabe opmærksomhed om dets initiativer, dets ønsker og dets brug af sproget til at vise forståelse af andre og ytre sig herom – altså meget af fundamentet for samarbejdet om lege.

Kompetencehjulet kan nu også vise en specifik DLD opsporings- og indsatsmodel

På baggrund af den øgede interesse for opsporing af børn med DLD, og behovene for afklaring af det enkelte barns konkrete udviklingsmæssige sprogforstyrrelser når barnet faktisk har DLD, har LearnLab udviklet en ny visning til Kompetencehjulet - en *DLD opsporings- og indsatsmodel* - der fremtrækker de særlige opmærksomhedspunkter i forhold til DLD.

DLD opsporings- og indsatsmodel er altså en ny form for samling og visning af udvalgte spørgsmål, der allerede er vurderet i barnets kompetencejulsprofil. I DLD opsporings- og indsatsmodellen, præciseres sproglige udviklingsproblematikker.

Hvornår bruge DLD-bekymrings- og indsatsprofilen?

Selvfølgelig bør man altid bruge DLD-bekymrings- og indsatsprofilen, hvis man kan genkende, at et barn på 2-3 år eller ældre har flere af de nævnte problemer med sproget m.m., som en kompetenceprofil f.eks. også vil vise. Som nævnt er der ikke et mønster for, i hvilke af de sproglige undertemaer i læreplanstemaet *Kommunikation og Sprog*, DLD giver mest udslag i lavere udvikling.

Oftest vil det vise sig i flere af kompetenceprofilens 6 sproglige udviklingstemaer. Problemerne kan f.eks. være størst i undertemaerne *Grammatik, Ordforråd, Udtale og betydning, Kommunikation* eller *Lyde og lytteforståelse*. Det er ikke afgørende.

Når der ikke er andre mere observerbare årsager til sprogproblematikken

Bekymringen, i forhold til om et barn, med flere af de nævnte sproglige vanskeligheder, har DLD, bør komme, når der ikke er tale om mere kendte årsager til sprogproblemerne, som f.eks. at barnet har problemer med: hørelse, mundmotorik, andre neurale problemer, genetiske eller andre diagnoser.

Mange børn med DLD har ved målinger vist sig at have store intelligens-koefficienter. Hvis der er sprogproblemer pga. en to-sprogethed, vil man kun forholde sig til DLD, hvis problemerne også er på barnets modersmål.

Når der er problemer i flere af de sproglige undertemaer i sprog og tillige i "Mestring" i Alsidig personlig udvikling, er der ekstra grund til at bruge DLD-bekymringsprofilen

Som nævnt er der i *DLD-bekymrings- og indsatsprofilen* bare tale om en anden form for præcisering af sproglige og andre udviklingspunkter med fokus på DLD. Erfaring viser, at når barnets kompetenceprofil viser lavere udvikling på flere områder i det sproglige område i Kompetencehjulet, bør man også bruge "DLD-profilen".

Vi anbefaler specielt kraftigt at gøre dette, hvis barnets udvikling også ligger lavt på "Mestring" i barnets personlige udvikling, da dette udviklingstema netop fokuserer på barnets brug af arbejdsdshukommelsens forskellige aspekter.

Hvad viser DLD-bekymrings-og indsatsprofilen?

DLD opsporings- og indsatsmodellen viser det sproglige område i 9 nye sproglige aspekter. Aspekter, som er særligt vigtige i bestemmelsen af, om der er grund til en bekymring, i forhold til om barnet har DLD og hvilken form for sproglige vanskeligheder, netop dette barn, med en evt. DLD, har. Der er også medtaget 3 opmærksomhedspunkter med fokus på den kognitive brug af sproget fra læreplanstemaet *Den alsidige personlige udvikling* og et om barnets kognitive brug af sproget til forståelse af andre fra temaet *Social udvikling*.

DLD opsporings- og indsatsmodellen kan med fokus på de 9 sproglige og de 4 øvrige aspekter give et mere fagligt funderet fingerpeg om, hvorvidt der bør være mistanke om, at barnet har DLD. Om der er tale om de-

cideret DLD, skal undersøges nærmere af en talepædagog eller lignende ekspert.

Hvis det allerede er konstateret, at barnet har DLD, er profilen også god til en nærmere bestemmelse af, i hvilken form det enkelte barns problemer med DLD viser sig og hvordan barnet kan hjælpes. Som nævnt tidligere anbefaler eksperter netop, at det nærmere bestemmes for hvert enkelt barn, hvordan barnets DLD giver sig udslag, da det er meget forskelligt. Som altid med Kompetencehjulsredskaber, viser DLD-profilen også hvilke nærmeste udviklingszoner barnet skal hjælpes videre fra, og didaktiske overvejelser over, hvordan.

DLD-bekymrings-og indsatsprofilens 13 opmærksomhedsområder

De 9 sproglige opmærksomhedsområder for DLD er delt op i 3 hovedgrupper:

A. BARNET PRODUKTIVE SPROG – I DIALOG OG ANDEN SOCIAL BRUG:

1. Begår sig med sproget i legene med forhandling og brug af regler
2. Brug af sproget i dialog og andre sociale situationer
3. Bruger længere sætninger med småord og en god opbygning
4. Genkender, spørger og ytrer sig relevant med sproget

B. BARNETS RECEPTIVE SPROG – HØRE, KOMBINERE OG FORSTÅ:

5. Opfatter sprogets små og komplekse bestanddele
6. Forstår ord, længere ord, sætninger og instruktioner

C. BARNETS PRODUKTIVE SPROG – DEN TEKNISKE BRUG:

7. Kender og anvender flere og flere ord
8. Udvikler mere præcis udtale af alle lyde i ordene
9. Grammatisk brug af ord, ords bøjninger og sætningsopbygninger

Hertil kommer 3 af de ovenfor nævnte opmærksomhedspunkter i forhold til barnets kognitive brug af sproget fra læreplanstemaet *Den alsidige personlige udvikling*:

ALSIDIG PERSONLIG UDVIKLING – KOGNITIV BRUG AF SPROGET

10. Huske med sproget og fastholde oplevelser
11. Fastholde sin opmærksomhed og vilje med sproget
12. Skabe mening og struktur med sproget

Endeligt er der også det nævnte opmærksomhedspunkt fra *Social udvikling* i forhold til brug af sproget til at forholde sig til andre

SOCIAL UDVIKLING – SPROGETS BETYDNING I DET SOCIALT KOGNITIVE

13. Begrænset brug af sproget til at forstå andre og ytre sig herom

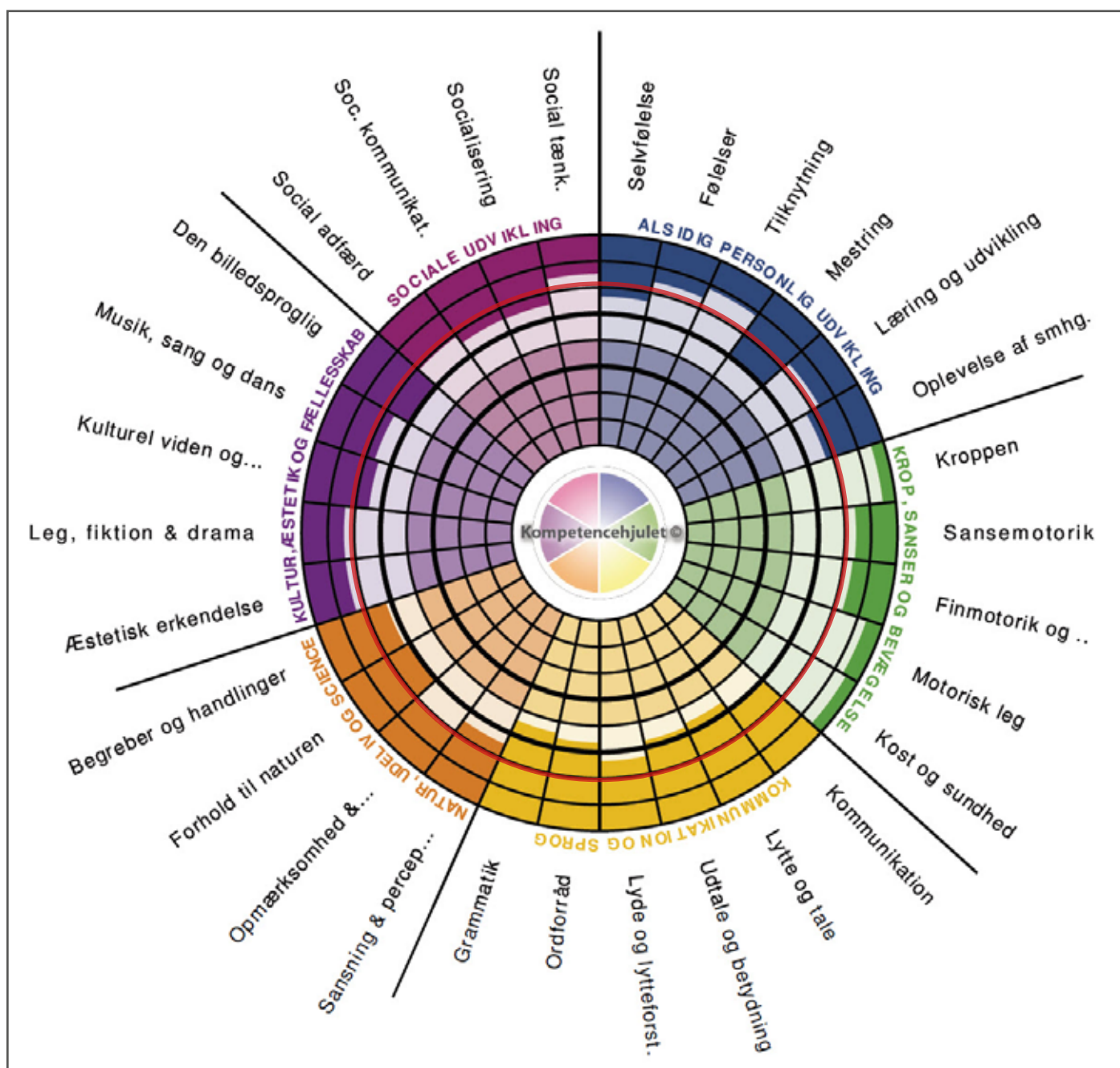
Eksempler på DLD-bekymrings-profiler

Eksempel 1: barn på 4 år

Vi ser her i barnets kompetencehjul, at udviklingen i de fleste af de seks undertemaer i sprog ligger et år under det typiske. Det bør i sig selv få os til at bruge *DLD-bekymrings- og indsats-profilen*, for at blive mere afklaret om en DLD-bekymring og på, hvilke udviklingsaspekter der evt. kan gøre sig gældende for netop dette barn.

Om barnet har DLD - eller ikke - så viser profilen en yderligere præcisering af, hvor vi kan hjælpe med barnets sproglige udfordringer.

Vi ser også i kompetenceprofilen, at barnet generelt ikke ligger så lavt i udviklingen i de fleste andre læreplanstemaer. Men i netop "Mestring" i Alsidig personlig udvikling ligger barnet også meget under det typiske. Vores erfaring siger os, at dette netop, sammen med de sproglige vanskeligheder, kan så absolut være et af de tydeligere tegn på, at det er på sin plads med en bekymring for, om barnet har DLD.

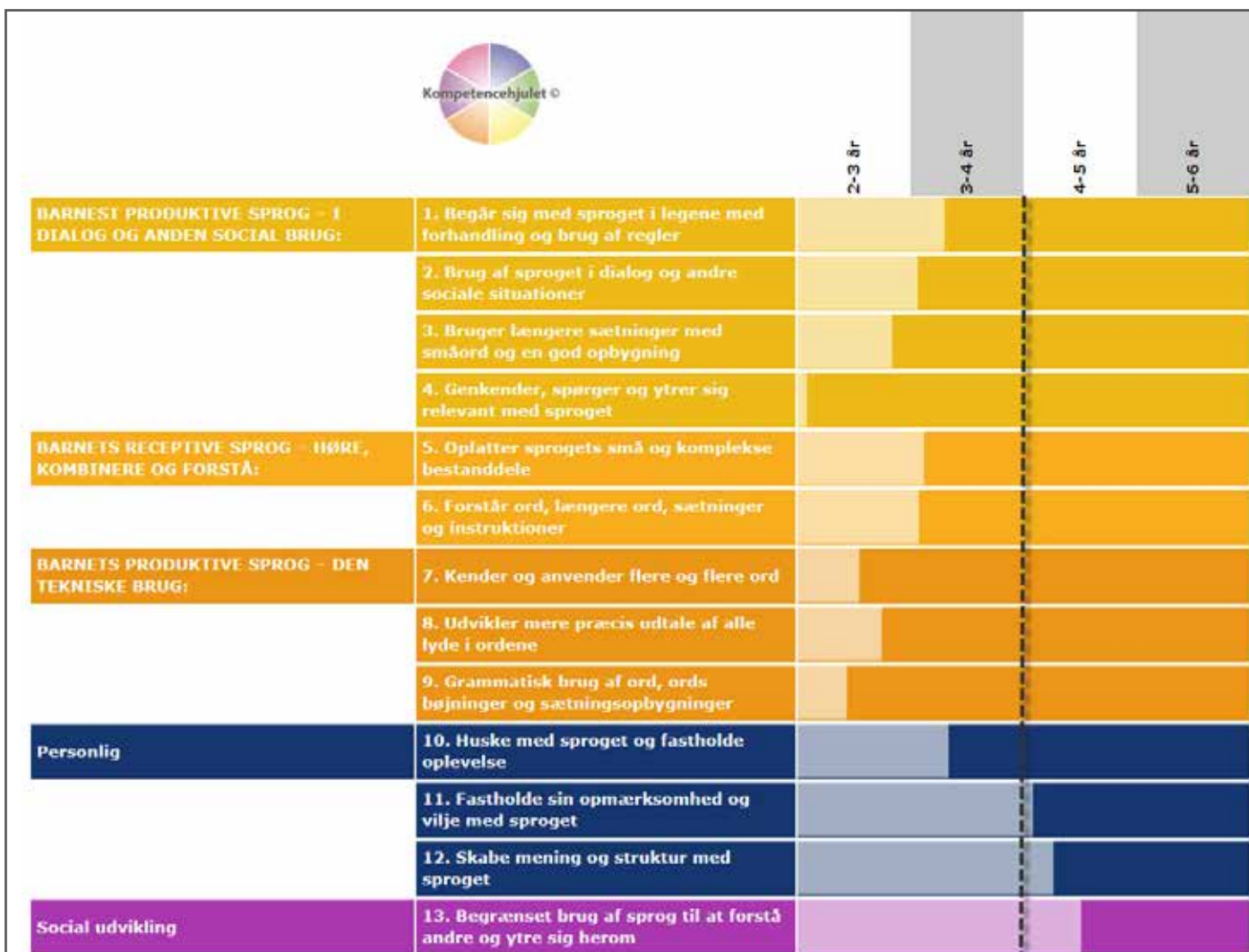
Den røde ring viser barnets faktiske alder

Her nedenfor er barnets kompetencehjulsprofil kopieret til en DLD-profil. Det skal afgøres i samarbejde med eksperter, om der helt specifikt er tale om, at dette barn har DLD. Men der er her kraftige indici for, at det er tilfældet, da det vi her ser, er:

- at barnets sproglige udvikling næsten er to år under det typiske i punkt 4: "Genkender, spørger og ytrer sig relevant med sproget"
- lige som at barnets udvikling ligger 1½ år under i forhold til punkt 7: "Kender flere og flere ord"
- og det samme i punkt 9: "Grammatisk brug af ord, ords bøjninger og sætningsopbygninger".

Her er barnets sproglige udfordringer altså størst, og de kan netop have baggrund i alternative eller begrænsede arbejdshukommelses-processer, da de handler om læring af sprogets mere komplekse dele.

Ligesom i en kompetencehjulsprofil kan vi føre musen henover de enkelte områder og se barnets nærmeste udviklingszoner, så hjælpen til barnet kan blive mere præcis og konkret.

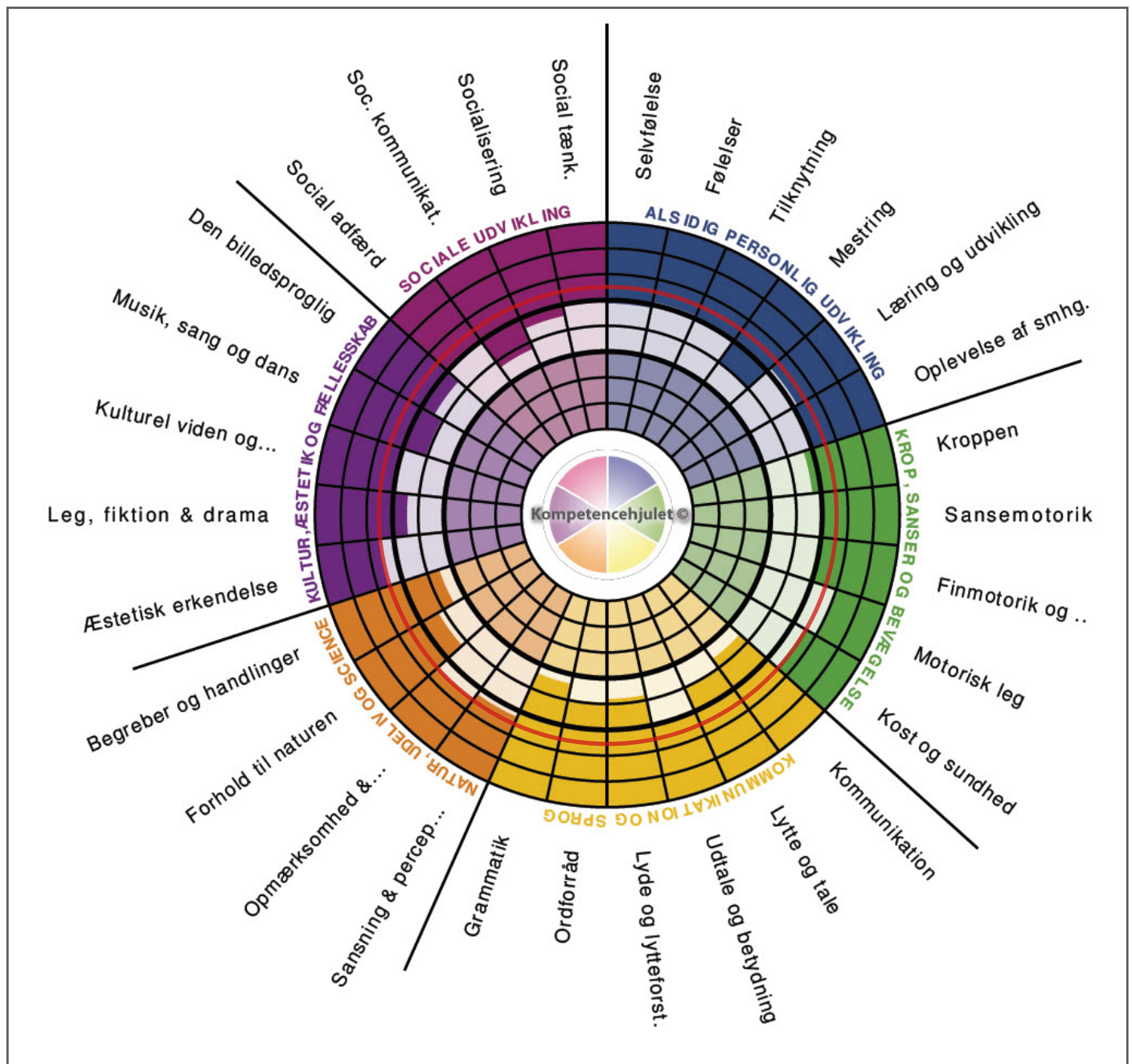
Den grå stiplede linje viser barnets faktiske alder

Eksempel 2: barn på 3 år og 6 mdr.

Vi ser her i kompetencehjulsprofilen, at dette barn næsten generelt ligger ½ år eller mere under den typiske udvikling. Den sproglige udvikling er dog 1½ -2 år under det typiske bortset fra barnets udtale. Og ligesom i eksemplet tidligere bør dette i sig selv få os til at bruge DLD opsporings- og indsatsmodellen.

Men, som i eksemplet ovenfor, har dette barn også en lav udvikling af "Mestring" i den *Alsidige personlige*

udvikling, hvilket som nævnt ved profilen ovenfor kan bestyrke bekymringen om, at barnet har DLD, så kopiering til en DLD-bekymrings- og indsats-profil er så absolut en god idé.

Den røde ring viser barnets faktiske alder

I dette barns *DLD opsporings- og indsatsmodel* ser vi, at der ingen udslag er i flere af udviklingspunkterne, da profilen først starter i 2 års-alderen. Det betyder, at barnets udvikling på disse områder ligger mere end 1½ år under det typiske. Vi ser, at barnets sproglige udfordringer koncentrerer sig om: barnets dialoger: 1 og 2 og forståelsen af sproget 4, 5 og 6. Altså meget koncentreret om sproget i mere sociale situationer i dagtilbuddet.

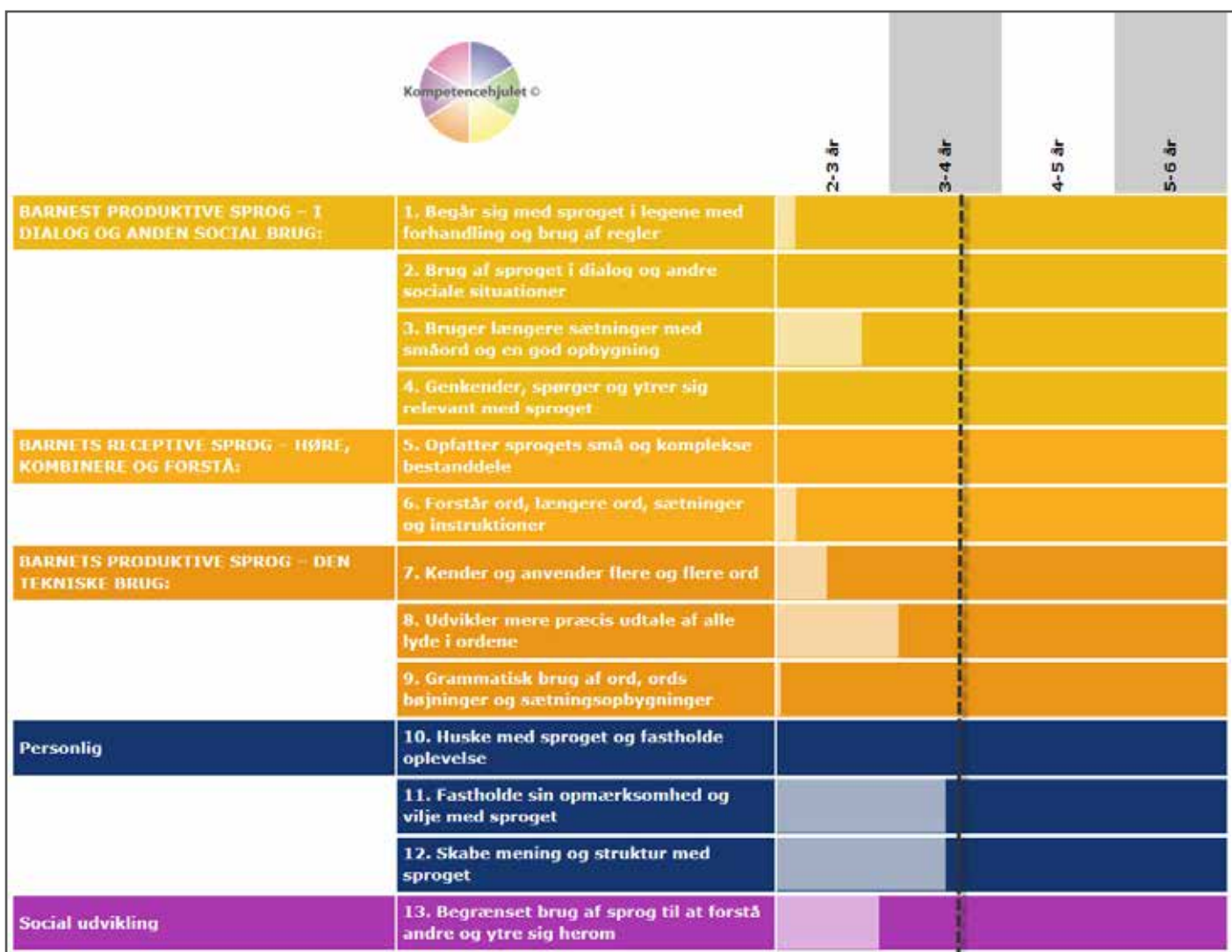
Hertil kommer problemer i brug af grammatikken: 9.

Modsat er de relativt mest udviklede af de sproglige opmærksomhedspunkter, barnets udtale og sætningsofbygning: 3 og 8.

Vi ser også, at barnet ligger mere end 1½ år under i

forhold til at bruge sproget til at huske og fastholde oplevelser: 10, mens barnet er alderssvarende i at bruge sproget til at fastholde sin opmærksomhed og skabe mening: 11 og 12.

Også her kan der måske være tale om, at barnet har DLD, men her er der tale om problemer i den mere gensidige brug af sproget i konkrete sociale situationer. Det kan være, at barnets situationsbestemmelse og sprogbestemmelse i komplekse sociale situationer skaber flaskehalse i arbejdshukommelsen. Det kan være pga. en lavere kapacitet og hastighed til at bearbejde det samtidige store indhold af informationer til en passende forståelse af sammenhænge mellem sprog og situation.

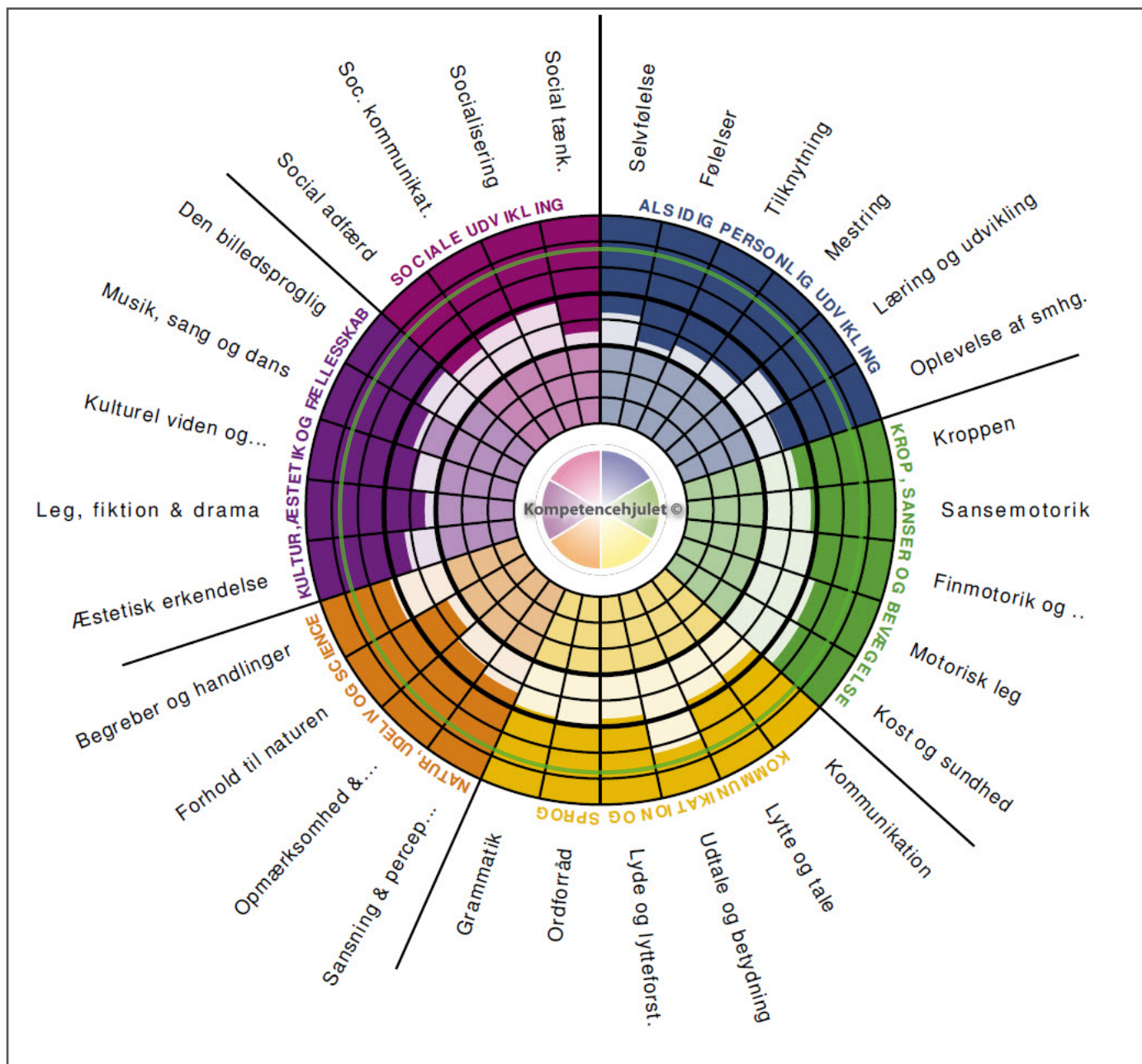
Den grå stiplede linje viser barnets faktiske alder

Eksempel 3: barn på 4 år og 9 mdr.

Vi ser i denne kompetenceprofil, at barnets udvikling for det meste er 1½-2 år eller endnu mere under den typiske udvikling. Det gælder også de fleste af udertemaerne i *Kommunikation og Sprog* bortset fra barnets *Udtale og betydning*, der kun er ca. ½ år under det typiske. Vi ser her også at undertemaet *Mestring* i den *Alsidige personlige udvikling* er lav, lige som barnets "Selvfølelse" ligger på et niveau for en 2-årig. Men faktisk er barnets udvikling i undertemaerne *Følelser* og *Tilknytning* endnu

længere nede. Dette ses også i *Social tænkning* i *Sociale udvikling*.

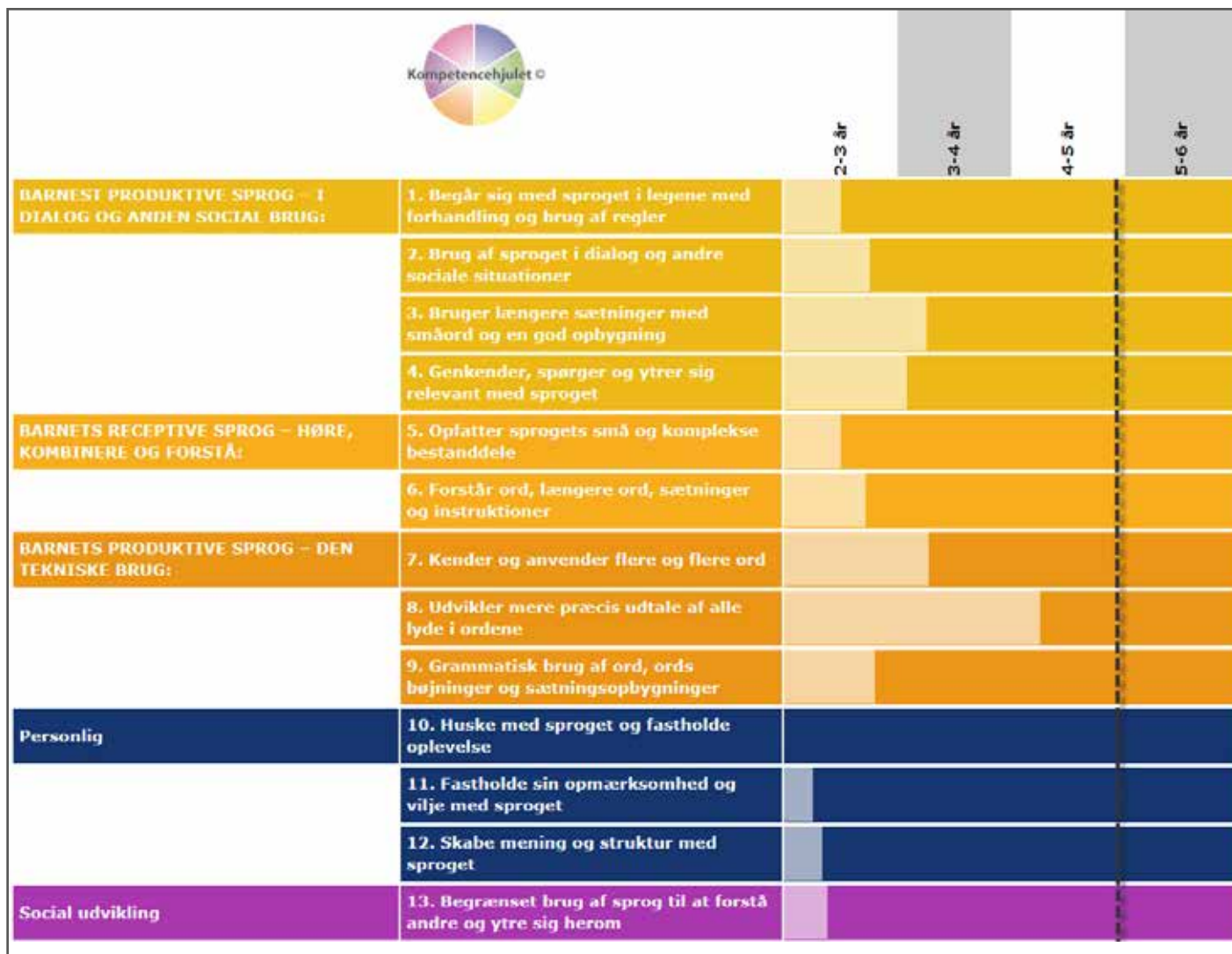
I forhold til dette barns sproglige vanskeligheder er det, frem for først at tænke i DLD, mere nærliggende at tolke dette barns primære problemer som en følge af kontaktmæssige problemer eller kontaktmæssige mangler i opvæksten. Barnet kan derfor også godt have DLD, men hovedfokus bør i første omgang koncentrere sig om kontaktskabelse og anerkendelse af barnet.

Den røde ring viser barnets faktiske alder

Selvom DLD-bekymringen i dette tilfælde ikke er den vigtigste problematik, kan man godt bruge DLD-profilen til at få en yderligere specifikation af, hvor barnet skal hjælpes mest på det sproglige område. Her ser problemerne også ud til at være netop i de sproglige opmærksomhedspunkter, hvor en vis gensidighed og forståelse af andre er nødvendig: 1, 2, 5 og 6.

Ligesom i *Huske med sproget og fastholde oplevelser*: 10 og *Begrænset brug af sproget til at forstå andre og ytre sig herom*: 13

Den grå stiplede linje viser barnets faktiske alder

Brug DLD opsporings- og indsatsmodellen til at hjælpe børnene – ikke mindst for at problemerne ikke vokser sig større og større

Som det gerne skulle fremgå, er *DLD-bekymrings- og indsatsprofilen* et redskab, der er let at bruge, når man i forvejen har lavet kompetenceprofiler. Opsporingen af børn med DLD er gjort langt lettere. Desuden er der, som i *Kompetencehjulet*, forslag til indsatser i forhold til netop de udviklingsmæssige sprogforstyrrelser, det enkelt barns DLD-profil viser.

Kilder:

- Bishop, D. (17) "Development Language Disorder (DLD) – The Consensus Explained"; Slides by Professor Dorothy Bishop for the RADLD Campaign July 2017; <https://www.slideshare.net/RADLD/developmental-language-disorder-dld-the-consensus-explained>
- Bishop, D. m. fl. (17): "Phase 2 of CATALISE: a multinational and multidisciplinary Delphi consensus study of problems with language development: Terminology" in *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 58:10 (2017), pp 1068–1080
- Christensen, R. V. (10). "Om fællestræk og variation: En undersøgelse af verbers præteritumbøjning hos danske børn med sprogforstyrrelser". Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet.
- Christensen, R. Vang & Hansson, K. (12): "The Use and Productivity of Past Tense Morphology in Specific Language Impairment: An Examination of Danish". Artikel i *Journal of Speech Language and Hearing Research* 55(6) s. 1671-1689
- Christensen, Rikke Vang (17): "Lektor: Sprogforstyrrelser kræver ny godkendt diagnose" - Udtalelser i *Jyllandsposten* 27.10.2017 <https://jyllands-posten.dk/livsstil/familiesundhed/ECE9893915/lektor-sprogforstyrrelser-kraever-ny-godkendt-diagnose/>
- Christensen, R.V. (18a): "DLD - Udviklingsmæssige sprogforstyrrelser" i *Logos : Audiologopædisk tidsskrift* Februar 2018
- Christensen, R.V. (18b): "Udviklingsmæssige sprogforstyrrelser". Netpublikation 2018 [https://nors.ku.dk/ansatte/?pure=da%2Fpublications%2Fudviklingsmaessige-sprogforstyrrelser\(4bdcecad-5c46-4c01-9cd8-c8dff035510c\).html](https://nors.ku.dk/ansatte/?pure=da%2Fpublications%2Fudviklingsmaessige-sprogforstyrrelser(4bdcecad-5c46-4c01-9cd8-c8dff035510c).html)
- Gathercole; Susan E. & Alloway; Tracy (12): "Børn, læring og arbejdshukommelse"; Dansk Psykologisk Forlag A/S 2012
- Nayeb, L.; Lagerberg, D.; Westerlund, M.; Sarkadi, A.; Lucas, S.; Eriksson, M. (19): "Modifying a language screening tool for three-year-old children identified severe language disorders six months earlier"; Accepteret forskningsartikel i *Acta Paediatrica*, men ikke udgivet endnu. Uppsala University, Uppsala, Sweden. doi: 10.1111/apa.14790
- Olsen, L. S. (13): "Danske børn med sprogforstyrrelser"; Ph.d. AAU 2013

LearnLab

www.learnlab.dk - Tlf. 96352807 - info@learnlab.dk